

RECENZE

Život po životě

(Raymond A. Moody, *Life after life*. 1. vyd. 1975)

Znepokojující otazník smrti nedokázalo zrušit ani opěvání „nesmírného krásného života“ ani budování „nebe na zemi“ ani ideologické dogma „neexistuje nic než tento život“.

Svědčí o tom také recenzovaná kniha, která se stala okamžitě bestsellerem ve světovém měřítku. Přitom autor zdůrazňuje, že nechce nic dokazovat, pouze podává svědectví o zkušenosti lidí, kteří byli oživeni po klinické smrti nebo přežili stav vážného ohrožení života. Nebyl v tom docela první. Např. americký psychiatr Noyes věnoval badatelskou pozornost skupině lidí, kteří prošli náhlým ohrožením života (*Psychiatry* 1972, 174–184). Ještě dříve se po mnoho let s lidskou účastí zabývala umírajícími švýcarsko–americká lékařka Kublerová–Rossová a vydala své rozhovory s umírajícími (*On Death and Dying*, 1969; rovněž její druhá kniha *Questions and Answers on Death and Dying – Otázky a odpovědi o smrti a umírání – 1974*, je mimořádně přínosná nejen pro humanizaci současné medicíny, ale i pro pastorační a zaslouží si samostatnou pozornost). Ve své předmluvě k Moodyho knize potvrzuje, že její zkušenosti jsou shodné. Před časem televize NSR vysílala autentické výpovědi lidí, kteří se octli na prahu smrti, a ty vyzněly obdobně. Mezitím se rozvíjí ve světě mezioborové výzkumy tohoto tanatologického problému za účasti nejen lékařských odvětví, ale i historie, orientalistiky atp. a ovšem i filozofie a teologie. Také u nás se probudil seriózní zájem; stojí za zmínku, že se při odborných přednáškách na téma smrti vždycky někdo přihlásil se zkušeností tohoto druhu, stejně jako se to stávalo autorovi v Americe.

R. A. Moody je mladý americký vědec. Pochází z presbyteriánské rodiny, je příslušníkem metodistické církve a říká, že byl vychován v náboženství, které nebylo soustavou pevně vymezených nauk, nýbrž spíše zájmem o duchovní a náboženské problémy. Je doktorem filozofie a medicíny, zvláště se zaměřil na otázky etiky, filozofie jazyka, psychiatrie a filozofie medicíny.

K zájmu o psychické jevy spojené s přežitím klinické smrti ho přivedl r. 1965 profesor psychiatrie, který dvakrát přežil klinickou smrt a vyprávěl studentům své fantastické zážitky z doby, kdy byl „mrtvý“. Podruhé se Moody s touto věcí sešel při semináři o Platónově Faidónovi, kdy mu jeden z posluchačů sdělil, že jeho babička při nějaké operaci „zemřela“ a spojovala s tím jakousi úžasnou zkušenost. Od té doby začal Moody systematicky sbírat výpovědi lidí, kteří něco takového prožili.

Většina lidí, kteří prošli nezvyklou psychickou zkušeností, o tom z ostychu nemluví. Autor vypracoval metodu, jak tyto výpovědi podnítit a přitom obsahově neovlivnit. Z celého počtu asi 150 svědectví vybral pro zpracování 50 dobře dokumentovaných případů. Poznává, že jde o první zpracování, podané populárně. Výpovědi jsou uvedeny doslovně, velmi živě, odrážejí charakter, vzdělání i případné náboženské přesvědčení mluvících. Překvapuje, že se u lidí různého původu, vzdělání, pohlaví a stavu opakuje celá řada podobných prvků, ne sice vždycky

všechny a ve stejném pořadí, ale přesto z nich lze abstrahovat jakousi modelovou zkušenost.

Člověk umírá a v okamžiku, kdy jeho tělesné utrpení vrcholí, slyší, že ho lékař prohlašuje za mrtvého. V tu chvíli také, slyší velmi nepříjemný zvuk, hlasitý bzukot nebo zvonění, a cítí, že se velmi rychle pohybuje temným tunelem. Pak se najednou octne mimo fyzické tělo, ale v jeho nejbližším okolí, a pozoruje je jako nezúčastněný divák. Z nezvyklého zorného úhlu pozoruje resuscitační pokusy a cítí se přitom velmi zmaten a rozrušen.

Po chvíli se uklidní a do jisté míry si zvykne na novou zvláštní situaci. Zjišťuje, že má tělo, ale s jinými vlastnostmi a schopnostmi než tělo, které opustil. A pak se začínají dít další věci. Přicházejí jiné bytosti, aby mu pomohly. Poznává v nich dříve zemřelé přátele a příbuzné. A pak se objeví veliké světlo, které vyzařuje velkou lásku a teplo, něco, s čím se dosud nesešel – světelná bytost. Tato bytost mu položí neverbálním způsobem otázku, která ho přiměje zhodnotit celý život a pomůže mu rychlou panoramatickou projekcí projít významné životní okamžiky. Pak se člověk v jistém bodě dostává k jakési hranici nebo okraji, který představuje předěl mezi pozemským a příštím životem. Zde člověk poznává, že se musí vrátit, že ještě nenastal čas jeho smrti. V tu chvíli se návratu brání, neboť je uchvácen zkušeností dalšího života a plný pocitu intenzivní radosti, lásky a pokoje. Ale přesto se zase nějak spojí s tělem a žije.

Později se pokouší povědět o své zkušenosti jiným lidem, ale nedaří se mu to. Především nenachází lidská slova, která by odpovídala těmto nepozemským zážitkům. Kromě toho však pozoruje, že ho ostatní lidé neberou vážně a přestane o tom mluvit. Nicméně tento zážitek hluboce ovlivňuje celý jeho další život, zejména názory na smrt a na význam vědomí o smrti pro život“ (21–23).

Individuální zkušenosti vyslechnutých 50 lidí se od tohoto modelového průběhem různě liší. Lze však z nich izolovat 15 prvků, které se vracejí v různých sestavách. Všimneme si krátce nejzajímavějších.

Nesdělitelnost – je to zkušenost tak jiného druhu, že ji nelze adekvátně vyjádřit; jednotlivá svědectví si pomáhají obrazy, která odpovídají lidské zkušenosti a vzdělání vypovídajících, ale všichni svorně podotýkají, že je to pouze náhražka.

Stav mimo tělo – je líčen velmi barvitě jako něco překvapujícího, co se zcela vymyká dosavadní zkušenosti; člověk si uvědomuje, že má údy, ale jiného druhu. Vidí a vnímá, co se kolem děje, ale nemůže komunikovat se světem „živých“, vznáší se u stropu a pozoruje tak dění v místnosti.

Světelná bytost – někteří ji označovali jen tímto termínem, žid ji považoval za anděla, křesťané za Krista, Pannu Marii, anděla. Společné je, že je popisováno nesmírné světlo, teplo a láska, že toto světlo má personální povahu a beze slov klade otázku po hodnotě jeho dosavadního života.

Hranice – různé obrazy jako voda, plot, brána, mlha, někdy jen čára. Někteří velmi toužili hranici překročit, jiní (např. matky malých dětí) se bránili a prosili o dovolení k návratu. V jednom případě je udáváno, že se světelná bytost ptala: „Miluješ mě? Tedy se vrať a dokonči, co je tvým posláním.“

Vliv na život – zážitek ovlivnil jejich hodnotovou stupnici a dal jejich životu hloubku; výrazně vystoupila hodnota lásky k bližním.

Nový vztah ke smrti – ztrácí se potřeba vytěšňovat z vědomí myšlenky na smrt, mizí strach ze smrti.

Autor si je vědom, že nic z toho, co uvádí, není důkazem posmrtného života. Jde snad o pootevření pohledu do oblasti, kde nelze experimentovat, jak je obvyklé v přírodních vědách. V posledních kapitolách uvádí různé pokusy o vysvětlení, z nichž žádný není dostatečný. Záměrně nestudoval spiritistickou literaturu. Uvádí paralely z Bible (Iz 26,19; Dan 12,2; Sk 26,13–26; 1 Kor 15,35,52), z Platóna, tibetské Knihy mrtvých a Emanuele Swedenborga. Přiznává zcela osobně, že ho setkání s lidmi, kteří mu s důvěrou vyprávěli o svých zkušenostech, hluboce ovlivnilo, že změnilo jeho postoj k životu a smrti. Něco podobného zažívají i nepovrchní čtenáři jeho knihy; zejména clo nich vstupuje pokoj a ztrácejí strach ze smrti.

Pokusme se zhodnotit, co Moodyho kniha znamená pro teologii, víru a pastorační práci.

Teologický problém zde, jak se zdá, nepřichází v úvahu už proto, že nikdo z vypovídajících nezemřel, nepřekročil „hranici“. Prožili pouze chvíle života blížícího se ke konci, fázi odpoutávání se od fyzického bytí, která však nebyla završena. Doprovodná zjevy naznačují, že tu šlo o přirozené pochody, která ještě nepřesáhly do oblasti, která patří do vlastní eschatologie.

Z druhé strany ovšem nelze zcela vyloučit, v některých případech, nějaký Boží zásah obdobný zážitkům při náhlých konverzích (Pavla cituje přímo autor), v těchto případech tedy formou jakési generální zkoušky umírání. Rozhodně nedošlo ke skutečnému osobnímu soudu nad uzavřeným životem, tím méně ke vstupu do stava bytí ve věčnosti takové nebo onaké. Přitom (podle Noyese i Moodyho) z lidí prošli smrtelným ohrožením jen menšina měla (přiznala? podržela v paměti?) popsání zážitky. Vystává ještě jiná otázka, zdali podaná svědectví poskytují celou paletu různých zážitků; není přece vyloučeno, že si jiní odnesli ze setkání se „světelnou bytostí“ jiné pocity než hluboký pokoj např. proto, že si jejich život zasloužil přísnější reakci a oni se to styděli přiznat, nebo že odmítli obrácení a zážitek zatlačili z živého vědomí.

Těžko si představit, že by nám Bůh chtěl poskytnout výsadu vědeckého zkoumání nadpřirozeného světa (i vrcholná mystika se mu jen přibližuje). Nebylo by však dobře a priori, z pozice „hotového“ vědění, přezírat cokoli, v čem by se mohla skrývat možnost nově a reálněji pochopit to, co nám o posledních věcech stručně naznačuje Písmo, a vyslovit víru jazykem bližším dnešnímu myšlení – s jeho důvěrou ve zkušenost a nedůvěrou v pouhé spekulace.

Víra ve smyslu obsahu zjevení zde nezískává nic nového. V osobní víře se však angažuje celý člověk, včetně představivosti. Ta se v dřívějších stoletích sytila přiměřeně k dožívajícímu mytickému myšlení; dnes získává pocit reálnosti zkušeností a vědeckou kritikou (srov. rozdílný přístup k turinskému plátnu: ve středověku citová úcta a padělky tj. touha vlastnit posvátnou věc, dnes sindonologie jako cesta ke Kristu,

člověku – Bohu na naší zemi, v našich dějinách). Takže Moodyho kniha nám snad může pomoci jakoby uchopit představivosti nejen některá zprávy Písma (např. o umírání sv. Štěpána), ale také přežívání lidského Já po smrti, nebo i způsob života po vzkříšení těla. Nelze to ovšem považovat za víc než za dobovou pomůcku pro naše chápání.

Kromě toho je třeba uvážit, že zde máme zprávy ne o smrti, nýbrž o umírání. To je ovšem pro leckoho něco ještě děsivějšího, a z toho hlediska mohou mít zážitky zkušených velkou cenu. Jistěže nebudeme nahrazovat útěšnými informacemi mocné Boží slovo, když se octneme u umírajících. Neuškodí však, když člověk předem získá klid pro chvíli, kdy se octne v cílové rovině životního běhu, kdy bude mít poslední příležitost vyslovit Bohu své bytostné Ano, snad nejsilnější, snad rozhodující (viz L. Boros, *Mysterium mortis*).

Pastorace činí dobře, když pamatuje, že si posluchači věci zjednodušují a různé výhrady a omezení snadno zapomínají. Proto je při podobných věcech na místě krajní zdrženlivost. Jsou známy smutné zkušenosti s využíváním nových vědeckých konstatování za horka jako důkazů nebo potvrzení víry. V našem případě, pokud by šlo o použití např. homiletické, je třeba vše důrazně oddělit od oblasti víry. Zatím není důvod domnívat se, že se v uvedených zážitcích vyskytují nadpřirozené prvky; jestliže žádná z dosavadních vědeckých hypotéz neuspokojuje, neznamená to, že se ty jevy nedají vysvětlit přirozeně. Ostatně i dříve jsme fakta přirozeně těžko vysvětlitelná (Lurdy apod.) pečlivě oddělovali od zjevené víry. Tím spíše to platí pro tyto procesy, jež vykazují znaky pravidelnosti.

K obezřetnosti radí zvláště okolnost, že mimořádné jevy (nejen soukromá zjevení a „zjevení“) lákají falešným slibem jednoduchého a jednoznačného řešení nejistot, nabízejí jakoby přímý dotek Neznáma. Je to pokušení model, známé ze Starého zákona a věčně nebezpečné zvláště pro určitý typ lidí. Ale „duchovní eskalátory“ neexistují. Jen poctivé vystupování vírou, důvěrou a pokornou zkušeností modlitby vede vzhůru k Bohu živému a pravému.

Poznámka. Mezitím vydal autor druhou knihu: *Úvahy o životě po životě*. Zkoumání nových 150 případů potvrdilo jeho závěry k 15 charakteristickým prvkům připojil další dva častěji se vyskytující: světelná města a říše zmatených duchů. Poněkud více si všímá teologických otázek i vědeckých problémů, ale trvá na tom, že zkoumané zážitky nejsou důkazem posmrtného života, ale na druhé straně že věda nesmí prohlašovat za neexistující ty skutečnosti, které se vymykají dosahu jejích metod. Jedna autorova kolegyně, psychiatrická, která sama prožila blízkost smrti, mu jednou řekla: „Kdo to prožil, ten zná odpověď. Kdo ne, ať si počká.“

Známe – a máme vůbec zájem poznat pozoruhodné, někdy až hrdinské činy průkopníků, kněží nebo laiků nebo i celých společenství, jimiž odpovídají v Kristově jménu na naléhavé potřeby?

Všude, kde působí Duch, působí i proto, aby nám něco řekl, abychom si všimli jeho slova. První křesťané si stále vzájemně posílali dopisy a zprávy, líčili v nich smrt mučedníků a nepřestávali se zajímat o to, jak žijí druhé církve. Naše informační prostředky nám umožňují takovou základní a povzbuzující zkušenost na úrovni celosvětové. Nikdo si nemůže vážně namlouvat, že žije opravdovým duchovním životem, když se nezajímá o všechno, co by mu mohlo přinést svědectví o životě Krista v jeho bratřích.

A. M. Besnard OP